

Yoksulluk Kışkacında Kadın

Women in the Grip of Poverty

Aylin Öztekin

Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Kadın ve Aile Araştırmaları Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi, Samsun, Türkiye, aylintutunculer@gmail.com

Geliş Tarihi/Received: 26.01.2024
Kabul Tarihi/Accepted: 15.05.2024
Yayınlanma Tarihi/ Available Online: 28.06.2024

Kitap Bilgileri/Book Information

Yazar/Author: Fatma Zehra Fidan

Yayınevi/Publisher: Opsiyon Yayınevi

Basım Yılı/ Year of Publication: 2016

Sayfa Sayısı/Number of Pages: 176

Yoksulluk Kışkacında Kadın kitabı, yazarın 2007-2008 yılında yapmış olduğu çalışmalar sonucunda 2016 yılının mart ayında Opsiyon Yayınevi tarafından yayımlanmıştır. 176 sayfalık kitabın editörlüğünü Hatice Eğilmez Kaya yapmış olup kitap İstanbul'da basılmıştır. Eserin ISBN numarası 978-605-9937-39-9'dur. Kitabın boyutları hakkında iç kapakta herhangi bir bilgiye yer verilmemiştir. Kitap internet üzerinden 14 liraya temin edilmiştir. Kitabın yazarı olan Fatma Zehra Fidan, 1965 Anamur doğumlu olup ilk ve orta öğrenimini Anamur'da tamamlamıştır. Ege Üniversitesi Sosyoloji Bölümünü bitirmesinin ardından "Latife Tekin'in Yapıtları Üzerine Feminist Bir Okuma: Yoksulluk, Toplumsal Dışlanma ve Dil" adlı eseriyle Muğla Üniversitesi'nde yüksek lisans tezini tamamlamıştır. "Kadının Modernlikle Karşılaşması: Dindarlığın Modern Kentsel Yaşamdaki Dönüşümleri" adlı eseriyle Dokuz Eylül Üniversitesi'nde Din Sosyolojisi bilim dalında doktora eğitimini tamamlamıştır. Bunun dışında Fidan, *Beni Affeder Misin Sevgili*, *Fatima*, *Aşk Var Mıydı Sahi*, *Hayallerim*, *Babam ve Ben* adlı romanlar ve *Yetim* adlı hikayeyi yazmıştır. Yazarın Opsiyon Yayınevi tarafından basılmış diğer eserleri *Modernlik ve Dindarlık Arasında Kadın*, *Kadın Bedeni ve İstismarı*'dır.

Fidan, çalışmasının önsözünde kitabın yazılış amacı ile ilgili olarak sosyal bilimler açısından ülkemizdeki kadın çalışmalarına katkıda bulunmak istediğini, bu amaç doğrultusunda eserini iki yılda oluşturduğunu, kadınların yaşam serüvenlerinde kitabın ufak da olsa kadınlara güç vermesini arzu ettiğini eklemiştir. Bu amaç doğrultusunda odak grup görüşmesi yöntemi ile farklı kadın gruplarıyla görüşmeler yapıldığını ve elde edilen verilerin çalışmada kullanıldığını ifade etmiştir. Yazar önsözde yer alan araştırma sürecine dair açıklamalarında kadın örneklem gruplarının özelliklerine ve kriterlerine yönelik detaylara yer vermezken ev kadınları grubu haricinde diğer kadın gruplarının üyeleriyle grup çalışmalarından önce bireysel görüşme yapıldığını belirtmiştir. Ancak yazar bireysel ön görüşmenin hangi amaçla yapıldığını ve neden ev hanımlarının bireysel ön görüşmeye dahil edilmediğini açıklamamıştır. Ayrıca iki kadın grup ile eylem yönelimli çalışma yapıldığını ve ardından aynı iki grup ile kamera kaydı eşliğinde odak görüşmesi yapıldığını ifade etmiştir. Burada yazar yöntemini açıklarken hangi kriterlere göre grupları oluşturduğunu ifade etmemiş olup odak grup görüşmesinin ne kadar bir süreci kapsadığına da yer vermemiştir. Yazar iki gruba yapmış olduğu eylem yönelimli çalışmasının üç ve altı hafta süren okuma programları olduğunu açıklamış, bu programların bitiminin ardından kadın gruplarıyla odak görüşmesi yaptığını ifade etmiştir. Fidan, okuma sürecinde eğitim seviyesi yüksek ve çalışan kadın grubuyla 6 hafta, eğitim seviyesi yüksek olmayan ve farklı eğitim

seviyelerini içeren ikinci grupla 3 hafta süren güçlendirme çalışması yaptığını açıklamıştır. Programın neden 3 ve 6 haftalık bir süreyi kapsadığını, hangi gruplarla hangi sürelerde okuma yaptığını ise belirtmemiştir. Kitabın önsözünde yer alan bu bilgiler yazarın yürütmüş olduğu çalışmanın yöntemine dair genel bilgileri içermekte olup ilerleyen kısımlarda çalışmanın yöntemine dair daha detaylı bir bilgi verileceğine dair beklenti oluşturmaktadır. Kitabın “Kadınların Yoksulluk Deneyimi ve Güçlenme” başlıklı 4. Bölümünde yer alan giriş kısmında yürütmüş olduğu çalışmanın yöntemine dair yeniden bir açıklama getirirken yöntemin detayına ise yine yer verilmemiştir. 4. Bölümde yöntemine dair yapılan açıklamada; okuma yoluyla güçlendirme programı yapılan iki kadın grubuna yönelik yoksulluk deneyimi ile ilgili sorular sorulduğu, okuma grubu yapılmayan grupla, yoksulluğu anlama, yoksullukla mücadele ve yoksulluk halindeki kadının güçlenmesi konularını konuşurken toplamda üç farklı kadın grubuyla bu konuları tartıştıklarını ifade etmiştir. Ancak kitabın önsözünde okuma yapılmayan kadın grubuna değinilmemişken 4. Bölümde bu gruptan bahsedilmesi kafa karışıklığına neden olmaktadır. Buna ek olarak üç farklı kadın grubu olduğuna değinilirken önsöz kısmında yapılan açıklamada çalışmanın iki farklı kadın grubunu kapsadığından bahsedilmektedir. Fidan devamında ise ev kadınları, eğitim durumu yüksek kadınlar, medeni hali evli olan kadınlar ve işçi kadınlar olarak beş kadın grubu ile görüşme yaptığını ifade etmektedir. Grup üyelerinin özelliklerini belirtirken toplam 5 farklı grupla görüşme yapıldığına dair açıklamada bulunulması çalışmanın 5 ayrı grupla yürütüldüğü izlenimini edindirmektedir. Bu durum okuyucuda yazarın yöntemine dair kafa karışıklığı oluşturmaktadır.

Yazarın kitap boyunca kullanmış olduğu dil yalın ve anlaşılır olup yer yer akademik bir çalışmadan ziyade kişisel yargılar doğrultusunda çalışmanın yürütüldüğü düşüncesi edinilmektedir. Fidan’ın “Böyle bir çalışmanın kadınları bilinçlendirme yolunda güzel ve anlamlı bir faaliyet olacağına baştan inanmış olmamız, çalışmanın getirdiği zorlukları aşmamızda önemli bir direnç oluşturdu” cümlesi çalışmaya duyulan ilginin çalışmanın olumlu bir süreçle tamamlanacağı beklentisinden ilham aldığını göstermektedir. Bu durum çalışmanın sonuç kısmında yazarın çalışmaya dair değerlendirmesini etkileyebilen bir unsur olarak çalışmanın tarafsızlığını etkileyebilen bir tutum olabilir. Ayrıca yazarın bazı yerlerde aktarmış olduğu bilgilerin netliğine dair soru işaretleri oluşturabilmektedir. “Zinet, intihara teşebbüs etmiş ancak çocuklarını düşündüğü için bundan vazgeçmiştir” bu cümlede Zinet’in intiharı düşünüp sonradan vazgeçtiği mi yoksa eyleme dökerek sonrasında yardım mı istediği tam olarak anlaşılmamaktadır.

Fidan kitabında Latife Tekin’in “Sevgili Arsız Ölüm” isimli eserini okuma gruplarına güçlendirme çalışması kapsamında okutulduğunu, güçlendirme çalışması olarak niçin kitap okuma etkinliğini gerçekleştirdiğini ise; ilham aldığı Irzık’ın (2005), kadınların okuma davranışının erkeklerin okuma davranışlarından bağımsız olarak daha toplumsal bir alt yapısı olduğuna inandığını dile getirmiştir. Bu durumla ilgili olarak kadınların hayatın farklı alanlarında var olma çabalarının, geleneklere ve topluma karşı vermiş oldukları mücadelelerin kadının okuma eylemi ve yaşamı arasında girift bir bağ oluşmasına neden olduğuna dair düşüncesinden kaynaklandığını dile getirmiştir (Akt. Fidan, 2016; Irzık, 2005).

Kitap kadınların yazma sürecine geçişini kendilerini anlamlandırma noktasında önemli bir adım olarak değerlendirirken edebiyat tarihinde kendi kimliklerini gizleyerek atılan adımların erkek egemen bakış açısına uygun eserler olduğu için kabul gördüğünü aktarmıştır (Fidan, 2016). Kadının edebiyat dünyasında kendi dilini oluşturması için öncelikle kendini tanıma eylemini gerçekleştirmesi gerektiği vurgulanırken ancak kendi kadın dilimizi oluşturarak erkeklerden farklı bir cins olarak var olabileceğimizi ortaya koymaktadır. Fransız feminist Kristeva’ya atıfta bulunarak insanın dil aracılığıyla kendini anlamlandırabildiğini ve kadınların da kendi dillerini oluşturarak anlam, güç ve bireyselliklerine kavuşabileceğine gönderme yapmaktadır (Akt. Fidan, 2016; Durudoğan, 2007). Fidan bu noktadan hareketle yaşamını geleneksel kalıplar içerisinde sürdürürken o kalıpları kırma cesaretini göstererek kendi bireysel olma sürecini gerçekleştiren Latife Tekin’i araştırması için önemli kılmaktadır. Tekin’in eserlerinde yoksulluğu, geleneksel kalıpların kadını kısıtlayan öğelerini ve

kendine yabancılaşan kadın olgusunu işleme ve bu olguları kendisine has bir üslupla sunması açısından okuma grupları için önemli bir unsur olarak değerlendirmektedir.

Tekin'in "mırıldanma" olgusunu açıklayan yazar, yoksulların ve kadınların; yoksulluk ve kadınlık durumlarını kendilerine ait bir dille değerlendiremediklerini aktarmıştır. Kendilerinden olmayan, daha üstün bir topluluğun dili ile hareket ederek "mırıldanan" bu grupların kendi dillerine kavuşamamaları sebebiyle birey olamadıklarını ve güçlenemediklerini ifade etmiştir.

Tekin'in hayatının kadınların yaşamış olduğu sorunları yansıtması ve bu durumun eserlerinde kendine has üslubu ile dillendirilmesi, kadının mırıldanma dile geçiş sürecini yansıtması olarak değerlendirilmiştir. Tekin tarafından kadının yaşamış olduğu zorlukların kadının kendisini bulması açısından olumlu bir itki olarak vurgulanması kitap içerisinde dikkat çeken önemli bir noktadır. Kitabın ilerleyen bölümlerinde okuma gruplarında da zorluklar kadınları güçlendiren bir etken olarak ele alınmış olup "yokluk varlığa gebe" olarak ifade edilmiştir.

Fidan, kitabın 3. Bölümünde Latife Tekin'in Kadınları adlı bölüm başlığı ile Latife Tekin'in üslubuna, yoksulluk ve kadın olma durumlarıyla ilgili fikirlerine değinmiştir. Burada Latife Tekin'in Sevgili Arsız Ölüm kitabının dışında Berci Kristin Çöp Masalları, Aşk İşaretleri, Buzdan Kılıçlar, Gece Dersleri ve Ormanda Ölüm Yokmuş isimli eserlerin dil, üslup ve konularına değinilerek karakter analizi yapılmıştır. Ayrıca bu bölümde farklı eserlerde yazarın kullanmış olduğu dil analiz edilerek yoksul kadın olma durumu detaylı bir şekilde incelenmiştir. Burada yazar 32 sayfa boyunca Tekin'in eserlerindeki karakterleri analiz etmesi, başka eserlerindeki karakterlerin birbirleriyle karşılaştırması ve anlatımın değişim sürecinin işleme, kitabın anlatmak istediği kadın yazarların dillendirme sürecine örnek teşkil etmektedir. Yazarın kadın gruplarına okutmuş olduğu Sevgili Arsız Ölüm isimli eserde köyden kente göç olgusu ve bu süreçte evin idaresinden sorumlu Atiye karakterinin modernliğin içinde gelenekseli sürdürmesi, ailesinin bütünlüğünü bu gelenekselin kendisine yüklemiş olduğu çerçevede koruma çabası işlenmektedir. Kızı Dirmit'in bu gelenekselliğin dışında şiir yazmak istemesi, kendi dilini bulma isteği, aile içerisinde Dirmit'in akıl sağlığının yerinde olmaması, başına bir şey gelmiş olması ve bunun sonucunda içe kapanma olarak değerlendirilmektedir. Atiye'nin bir gece yarısı Dirmit'in bacak arasından kız olup olmadığını kontrol etmeye çalışması aile içerisinde kadının birey olma çabasının ancak kız olmama durumunda yapılabilecek bir eylem olması ile ilişkilidir. Dirmit yazdıkça defterleri yırtılmakta, odalara kilitlenmekte ve yazmaktan vazgeçmesi istenmektedir. Oysa askerden dönen abisi Halit askerdeyken yazmış olduğu hatıraları, şiirleri kendisini ziyarete gelen herkese gurur ile okutmakta aile içerisinde bu durum takdirle karşılanmaktadır. Kadının ev işlerine dönük yaşaması gerekliliği, yazma eyleminin eril bir uğraş olarak değerlendirilmesi, Dirmit'in aile içerisinde dışlanmasına ve hor görülmesine neden olmaktadır.

Fidan kadın gruplarıyla yaptığı çalışmada kadınların yoksullukla ilgili kişisel tecrübelerini, bu durumla nasıl baş ettiklerini ve baş etme yollarını araştırdığını dile getirmiştir. Kadınların yoksullukla ilgili mücadelelerinin önündeki en büyük engelin düşünce yapılarından kaynaklı olduğunu, kendilerini buldukları durumdan çıkışın olmadığı bir nevi öğrenilmiş çaresizlik içinde hareket ederek koşullarını koruduklarını ortaya koymuştur (Akt. Fidan, 2019; Özyeğin, 2005). Yapılan çalışmalarda para kazanan kadının güçlü olduğu algısından ziyade kazandığı parayı kullanma yetkisinin kendisinde olup olmadığı durumunun önemli olduğu bildirilmiştir (Akt. Fidan, 2019; Özyeğin, 2003). Bu doğrultuda peyzaj mimarı olarak çalışan kadın gruplarından Yeşim'in söylemleri Fidan tarafından aktarılmıştır. Ailesiyle beraberken harcamaları kısıtlanmayan Yeşim'in evlilik içerisinde eşinin harcadığı paralara müdahale etmesi, maaşına el koyması, mutfak masraflarını kısıtlaması Yeşim'in yaşamış olduğu yoksulluğun eşi tarafından varlık durumundayken oluşturulmasına örnektir. Diğer yandan yoksulluk durumuna dair kadınların izlenimlerinin kişisel deneyimleriyle bağlantılı olduğunu vurgulayan yazar, çalışması sonucunda birçok yoksulluk tanımının ortaya çıktığını ifade etmiştir. Maddi ve manevi anlamda yoksulluk olarak sınıflandırılan yoksulluk tanımında sağlıklı olma durumunda maddi olanakların

sağlanabileceğini, manevi yoksulluğun daha önemli olduğunu düşünen kadınlar olmuştur. Maddi olarak ihtiyaçlarını karşılayan ve herhangi bir zorluk durumu yaşamayan kadınların yoksulluk tanımı daha çok eşler arasındaki ilişki üzerinde yoğunlaştığı tespit edilirken eşler arasındaki diyalogların güzel olması durumunda maddi yoksulluğun aşılabileceği ifade edilmiştir. Bir başka yoksulluk tanımında ise kendi alışkanlıklarından mahrum kalmanın yoksulluk durumu olduğu belirtilirken eşini 23 yaşında kaybeden bir kadının yoksulluk tanımı ise sahipsizlik olarak nitelendirmesi dikkat çekici olmuştur. Yazar tüm bu yoksulluk deneyimlerinden yola çıkarak tek bir yoksulluk açıklaması yapılamayacağını ancak yoksulluğun insanın fiziksel ve ruhsal ihtiyaçlarının karşılanamaması, huzur ve güven duygusunun eksikliğini içerdiği konusunda çerçeve çizmiştir.

Kadınların maddi yoksullukla ilgili stratejilerini incelerken mutfak masraflarının uygun koşullar içinde sağlanmasının ev içi ekonomi için oldukça önemli olduğunu dile getirmiştir. Daha uygun pazara gidilmesi, alışverişin pazardaki ürünlerin ucuzladığı zamana denk getirilmesi, evde kendi salçalarını, tarhanalarını yapmaları gibi stratejilerin kadınların önemli bir harcama noktası olan mutfak masraflarının nasıl daha uygun hale getirdiğine örnektir. Ayrıca Fidan, kadınların ev içi görevlerini aksatmadan para kazanma yollarını incelediğinde; kozmetik ürün pazarlamaları, dikiş nakış üretip satmaları durumlarını tespit etmiştir. Tüm bunların dışında yaşlı bakım hizmeti, evlere temizliğe gitme gibi hizmetlerle kadınların ev içi ekonomiye destek oldukları gözlenmiştir. Fidan burada çok önemli bir noktaya dikkat çekmektedir. Yapılan araştırmalar sonucunda kadınların kazançlarını daha çok ev içine ve çocuklarına aktardıklarını, erkeklerin ise kazançlarını kendi ihtiyaçlarından sonra eve içine aktardıklarını bildirmektedir. Fidan araştırmasında kadınların kendi paralarını kazanma ve kazanmama durumlarından her ikisinde de para yönetimini erkeğe teslim ettiklerini ifade ederek bu durumda kadınların eşlerinden para alabilmek için çeşitli stratejiler geliştirdiklerini eklemiştir. Yaptığı grup çalışmalarından hareketle kadınların stratejilerini şöyle gözlemlemiştir; cinsel açıdan eşlerine yaklaşarak eşlerinden karşılık olarak para alma, komşudan para aldığını söyleyerek eşten para koparma, eşlerinin cebinden habersiz para alma gibi. Çalışarak kendi parasını kazan Sevda eşinden para istemek zamanla problem teşkil etmiştir. “... Arkadaşıma yemek ısmarlamam gerekti, baktım cebimde para yok. ... Eşim istediğini şekilde istediği yere gidiyor, arkadaşlarına yemek ısmarlıyor. Orda ben kendimde o cesareti buldum... Tamam çalışıyorum ama maaşımın bir kısmı bende kalmalı ama nasıl bir tepkiyle karşılaştım... tuz parçalanır ayna parçalanır ya işte öyle bi şeyler parçalandı...”. Sevda bu durumu yalnızca kendisi ile alakalı bir problem olarak görmeyerek toplumsal, kültürel bir açıdan kaynaklandığını ifade etmiştir. “...Ben neyle yüzleştim? Ben sadece erkekle yüzleşmedim töre, kültür, toplumu sorgulamaya başladım... Annesiyle diyaloglarını, yetiştirilme tarzını düşündüm... ve aslında eşimi suçlamadım yani... Ben erkekten ziyade gelenek görenekle toslaştım...”. Fidan bu durumu hatalı davrandığı halde karşı taraf hata yapmış gibi davranan erkeğin davranışının toplumsal sistem içinde hoş görülen bir dayanak bulduğu şeklinde ifade etmiştir.

Kadının güçlenmesi ve evde yer edinebilme için aile desteğinin çok önemli olduğunu vurgulayan Fidan, aksi durumlarda kadının birden fazla mağduriyet yaşayabildiğini eklemiştir. İşçi grubundan Sermin babasının evinin üstüne ev yapabilmelerini, ailesinin her konuda arkasında durmasının kocasıyla aralarındaki iletişimi olumlu etkilediğini bildirmiştir. Köyden erzak gelmesi, harçlık vermeleri, çocukların bakımını üstlenmeleri aile desteğine örnek teşkil etmektedir. İşçi grubundan Yeşim ise evliliği boyunca ailesinden hiç yardım göremediğini, evlilik süresince eşinden çok çektiğini, ailesinin arkasında durmaması sebebi ile eşinin şiddetini daha çok arttırdığını ifade etmektedir. Araştırmacı, evlilik içerisindeki problemlerinde ailesinden destek göremeyen kadınların ailelerine karşı öfke hissettiklerini tespit ederken ailelerinden destek gören kadınların ise ailelerine minnet duyduklarını eklemiştir.

Fidan, grup içerisindeki tüm kadınların para kazanmanın kadını güçlendirdiği fikrini desteklediklerini, kadının dışarıda çalışmasının aile içindeki düzeni bozacağını savunan Fatma'nın dahi “Söz sahibi tabi yapar” diyerek bu görüşe katıldığını bildirmektedir. Gülşen'in “Evin içinde bir kişi oluyorsunuz”

sözünden birey olmanın, fark edilmenin para kazanma aracılığıyla sağlamış olduğu güç ile ilişkisi görülmektedir.

Fidan yaptığı çalışma sonrasında kadının nasıl bir kadın olması gerektiği daha doğumdan itibaren toplum tarafından kadına öğretildiğini, kadının hayatta kalabilmek için “mı” gibi yaparak rol yaptığını ve kendisinden uzaklaştığını, kendi dilini bulamadığını ifade etmektedir. Yoksulluk durumunun kadınları çok yönlü olarak oldukça etkileyebildiğini, bu etkilerle baş etme mekanizmalarının verilerde gösterilemeyen taraflarının olduğu vurgulanmıştır. Çalışmanın sonunda katılımcıların kişisel yaşamları hakkında daha sağlıklı düşünme yollarını öğrendiklerini ve bunun için teşekkürlerini sunduklarını bildirmiştir. Kadınların çalışmaya katıldıkları süreç boyunca hayatları için yeni kararlar aldıkları, bazılarının bu kararları evliliklerinde uygulamak istedikleri anlaşılmaktadır. Katılımcılardan bazıları programdan sonra eğitimlerine devam etme kararı aldıklarını, buna yönelik sınava girdiklerini bildirmiştir. Program sonucu kadınların değişime ve yeniliklere açık, bunun için kişisel deneyimlerini paylaşmaktan korkmayan bireyler olduklarını, hayatta yaşadıkları sıkıntıları yalnızca kendilerinin yaşamadığını göstermenin hayata daha güçlü bakabilmelerini sağladığını ifade etmiştir. Yazar, çalışma boyunca araştırmacının kendi kişisel yaşam deneyimlerinden bahsetmesinin, Latife Tekin’in eserinin katılımcıların yaşam deneyimleri ile örtüşmesinin katılımcılarla araştırmacı arasında kuvvetli bir bağ oluşturduğuna dair kanaatini bildirmiştir. Çalışmasının sonunda kadınların tüm zorluklarla baş edebilecek güçte olduklarını, ancak çalışmasına katılan kadınların yoksulluklarını giderecek bir etkinlikte bulunamamış olmalarından dolayı üzüntü duyduğunu ve kadın yoksulluğunu gidermeye yönelik eylemsel yönelimli çalışmaların çoğaltılması gerektiğine dair kanaatini ve inancını bildirerek çalışmasını sonlandırmıştır.

Kaynakça

- Durudoğan, H. (2007). *Halide Edip. Türk modernleşmesi ve feminizm*. İletişim.
- Fidan, F. Z. (2016). *Yoksulluk kısılacında kadın*. Opsiyon Yayınları.
- İrzık, S. (2005). Öznenin vefatından sonra kadın olarak okumak. Sibel İrzık & Jale Parla (Der.), *Kadınlar dile düşünce: edebiyat ve toplumsal cinsiyet* (ss. 35-57). İletişim.
- Özyeğin, G. (2005). *Başkalarının kırı*. İletişim.

Makale Bilgi Formu

Yazarın Katkıları: Makale tek yazarlıdır. Yazar makalenin son halini okuyup onaylamıştır.

Çıkar Çatışması Bildirimi: Yazar tarafından potansiyel çıkar çatışması bildirilmemiştir.

Telif Beyanı: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Destek/Destekleyen Kuruluşlar: Bu araştırma için herhangi bir kamu kuruluşundan, özel veya kâr amacı gütmeyen sektörlerden hibe alınmamıştır.

Etik Onay ve Katılımcı Rızası: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunmaktadır.

İntihal Beyanı: Bu makale iThenticate tarafından taranmıştır.